

діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір, можна зазначити, що вони не здатні повною мірою наповнювати місцевий бюджет, але, порівнюючи надходження від зборів, які існували до прийняття ПКУ, і надходження, які наповнюють місцевий бюджет м. Львова зараз, можемо зробити висновок, що зміни у ПКУ дали неабиякий результат.

На нашу думку, таке вагоме зростання суми податкових надходжень відбулось за рахунок прийняття Податкового кодексу України, оскільки зі зміною ПКУ змінилися склад, структура, механізм справляння податків і зборів. Крім того, покладаємо надії на нещодавно введений податок на нерухомість, відмінний від земельної ділянки, оскільки цей податок відіграє неабияку роль у формуванні доходів місцевих бюджетів багатьох країн світу.

УДК 330.1:336.77-027.541

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дерун Т. Актуальні питання бюджетного забезпечення місцевого самоврядування на 2013 та 2014 роки: загрози та перспективи / Т. Дерун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=derzhavne-upravlinnya-udoskonalennya-ta-rozvytok&s=ua&z=576>.
2. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років // Галузевий моніторинг. – 2012. – №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf>.
3. Змінено перелік місцевих податків і зборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yaremche.org/news/446>.
4. Податковий кодекс від 2 грудня 2010 року №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
5. Звіт управління туризму департаменту розвитку туризму м. Львова за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua/news/tourism/223315-zvit-upravlinniaturyzmu-departamentu-rozvytku-v-tomu-chysli-lknp-tsentr-rozvytku-turyzmu-m-lvova-za-2014-r>.

Золотухін Є.В.

аспірант кафедри фінансів

*Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО КРЕДИТУ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

У статті розглянуто еволюцію наукових поглядів на категорію муніципального кредиту. Визначено, що розвиток муніципального кредиту базується на основі теорій загальнодержавного кредиту (боргу) й пов'язаний з формуванням інституту місцевого самоврядування. Виявлено, що у процесі еволюції економічної думки ставлення науковців до проблем боргів на державному і муніципальному рівні кардинально змінювалося. Наведено відмінності між державним і муніципальним кредитами. Висловлено думку про необхідність синтезу економічних теорій за теоретичного обґрунтування муніципального кредиту як економічної категорії.

Ключові слова: муніципальний кредит, муніципальний борг, державний борг, державний кредит, теорія суспільного вибору, неокейнсіанство, класична економічна школа, «золоте правило».

Золотухін Є.В. ЭВОЛЮЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО КРЕДИТА В КОНТЕКСТЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ

В статье рассмотрена эволюция научных взглядов на категорию государственного и муниципального кредита. Определено, что развитие муниципального кредита базируется на основе теорий общегосударственного кредита (долга) и связано с формированием института местного самоуправления. Выведено, что в процессе эволюции экономической мысли отношение ученых к проблемам долгов на государственном и муниципальном уровне кардинально менялось. Приведены различия между государственным и муниципальным кредитами. Высказано мнение о необходимости синтеза экономических теорий при теоретическом обосновании муниципального кредита как экономической категории.

Ключевые слова: муниципальный кредит, муниципальный долг, государственный кредит, теория общественного выбора, неокейнсианство, классическая экономическая школа, «золотое правило».

Zolotukhin Ye.V. EVOLUTIONAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF MUNICIPAL CREDIT IN THE CONTEXT OF ECONOMIC THOUGHT

The article reviews the evolution of scientific views on the category of state and municipal credit. It is determined that the evolution of the municipal credit based on the theories of state credit (debt) and associated with the formation of the institute of local governance. It is determined that in the evolution of economic thought scientists attitude to debt problems at the state and municipal level drastically changed. The differences between state and municipal loans were described. Expressed about the need to combine economic theories with theoretical justification municipal credit as an economic category.

Keywords: municipal credit, municipal debt, government debt, public choice theory, classic economy theory, neo-Keynesianism, "golden rule".

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки муніципальний кредит набуває все важливішого значення у складі фінансової системи країни, зокрема у місцевих фінансах, й стає одним із ключових джерел фінансування інвестиційних потреб органів місцевого самоврядування. Водночас муніципальний кредит залишається складним і суперечливим явищем, що спричиняє велику варіативність точок

зору світової наукової думки у поглядах на природу і наслідки його існування. Зазначене обумовлює доцільність теоретичного обґрунтування економічної природи муніципального кредиту й дослідження еволюції його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, присвяченим дослідженню теоретичних аспектів кредиту на муніципальному рівні, приділяють

увагу такі відомі вчені, як, зокрема, О.П. Кириленко, В.М. Падалка, І.О. Луніна, В.І. Кравченко, Л.П. Сідельникова, М.А. Гапонюк, Х. Циммерманн. Водночас наукова спільнота муніципального кредиту приділяє значно менше уваги порівняно з проблематикою загальнодержавного кредиту і боргу, наголошуючи на подібності цих категорій у теоретичній площині. Теоретичні аспекти загальнодержавного боргу та кредиту знаходяться у полі зору видатних зарубіжних та вітчизняних учених, таких як, зокрема, А. Сміт, Д. Юм, Ж.Б. Сей, Т. Мальтус, Дж.С. Мілль, К. Дітцель, Дж.М. Кейнс, Е. Хансен, А. Лернер, Дж. Б'юкенен, Р. Масгрейв, В.Л. Андрущенко, С.І. Юрій, В.М. Федосов.

Мета статті полягає у систематизації еволюції наукових поглядів на природу муніципального кредиту у контексті економічної теорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція категорії муніципального кредиту налічує лише кілька століть (у науковий дискурс вона увійшла лише у XIX ст.) й пов'язана з процесами розвитку і становлення інституту місцевого самоврядування, що привело до розмежування суспільних фінансів на державні і муніципальні й, як наслідок, відокремлення муніципального кредиту від державного в окрему складову фінансової системи держави. Тому беззаперечним вбачається, що в основі економічної природи як муніципального, так і державного кредитів лежать певні схожі явища, й, відповідно, можна стверджувати, що теоретичні основи муніципального кредиту беруть свої витоки з теорій загальнодержавного кредиту (боргу).

Так, вперше ґрунтовне дослідження проблематики державного кредиту знаходимо у А. Сміта та Д. Юма. А. Сміт, розділяючи занепокоєння зростанням боргів Англії у XVIII ст., дійшов висновку, що надмірне використання інструменту запозичень впрст-решт призведе до національного банкрутства [1]; «його роздуми про систему боргових зобов'язань викладені у вкрай ворожому тоні» [2, с. 701]. Д. Юм був ще більш категоричним у ставленні до боргів, він застерігав: «Або нація знищить державний кредит, або державний кредит знищить націю» [3, с. 360]. Ж.Б. Сей порівнював державний кредит зі «зброєю», «що страшніша за порох» [4, с. 203].

Д. Рікардо віддавав перевагу оподаткуванню перед запозиченням коштів, аргументуючи свою позицію тим, що «система позик більш руйнівна для національного капіталу, ніж система обтяжливого оподаткування того ж розміру» [5, с. 213]. Т. Мальтус порівнював вплив державного боргу на економіку зі страшною хворобою, що знищує добробут і підриває основи політичного життя народу [6, с. 267].

Не таким категоричним у своїх поглядах був Дж.С. Мілль, який стверджував, що зростання боргу перешкоджає формуванню приватних капіталів шляхом підвищення відсоткових ставок [6]. Проте, на його думку, у разі надзвичайних видатків (наприклад, ведення війни) борг є більш ефективним інструментом мобілізації додаткових ресурсів, ніж зростання податків [7].

Ч.Ф. Бастейбл у своїй ґрунтовній праці «Суспільні фінанси» висловив думку про необхідність врахування напрямів витрачання запозичених коштів під час оцінювання впливу суспільних боргів на стан економіки [2, с. 710]. Крім того, він поступово доводить, що запозичення фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування повинні мати явно виражену інвестиційну мету, таку як, наприклад, будівництво трамвайних ліній, метрополітену.

Окрему позицію серед науковців XIX ст. у питаннях державного кредиту займав К. Дітцель, який запропонував розглядати процес запозичення як «справедливий та вигідний» [8]. На його думку, система запозичень є важливим методом покриття непередбачуваних видатків (наприклад, на ведення військових дій) і є тотожною інвестиціям. Для К. Дітцеля державний кредит – це «Архімедова точка опори, що піднімає світ з обох полюсів» [8]. Він вважав, що країна є більш цвітучою і прогресивною, коли «більшу частину державних видатків займають відсоткові платежі за боргом» [9, с. 9].

Новою віхою в еволюції теорії державного кредиту і державного боргу стала публікація фундаментального дослідження англійського економіста Дж.М. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.) як реакції на економічні реалії 20–30-х рр. XX ст. На його думку, капітальні видатки держави, що фінансуються за допомогою позик, сприяють розширенню інвестицій, а фінансування поточних видатків приведе до збільшення «схильності до інвестування» [10, с. 148]; зростання заборгованості держави і місцевої влади Дж.М. Кейнс розглядав як невід'ємну частину державного регулювання «ефективного попиту» в період кризи [11, с. 133]. Послідовники Кейнса (так звані неокейнсіанці) – Е. Хансен, А. Оукен, Р. Харрод та інші – у 50-х рр. XX ст. перевели площину концепції дефіцитного фінансування у русло теорій економічного зростання. Так, Е. Хансен стверджував, що державний кредит є «інструментом державної економічної політики» й «засобом управління національним доходом» [12, с. 185]. Р. Харрод зазначав, що «витрата коштів за рахунок бюджетного дефіциту – це відвідний кран, який можна швидко відкрити, й найкращий для цього спосіб – зниження податків» [11, с. 143]. Згідно з неокейнсіанським підходом головним завданням держави стає забезпечення збалансованості бюджету не на щорічній основі, а протягом економічного циклу через застосування механізмів антициклічної політики, одним з яких і є використання запозичень. Інший послідовник кейнсіанської доктрини, А. Лернер [13], висунув принципи «функціональних фінансів», які повністю відкидають необхідність збалансування бюджету протягом будь-якого періоду. Натомість головним завданням держави А. Лернер вбачав забезпечення макроекономічної стабільності й збалансованості економіки через механізм забезпечення повної зайнятості, чого можна досягти шляхом регулювання сукупних видатків податковими і борговими інструментами [14]. А. Лернер не вважав внутрішній борг тягарем, він писав: «Ми винні його самі собі» [13, с. 34]. За такої позиції внутрішні запозичення не є загрозою для держави та ОМС, оскільки відбувається лише перерозподіл фінансових ресурсів у часі.

Зауважимо, що кейнсіанська доктрина у 30–60-х рр. XX ст. посідала значне місце в рамках економічного мейнстріму: у 1971 р. колишній президент США Р. Ніксон заявляв, що «ми усі кейнсіанці сьогодні» [15, с. 5]. Втім, економічні реалії 1970-х рр. (значні обсяги накопиченого боргу у США та країнах Західної Європи, поява феномену стагфляції) привели до необхідності перегляду кейнсіанських поглядів щодо регулювання економіки. Тому у цей час набули поширення економічні теорії неокласичного напрямку. Так, видатний неокласик Дж. Б'юкенен, який розвивав теорію суспільного вибору, заперечував доцільність використання позикових фінансів як інструмент економічної політики держави. На його

думку, тягар державного боргу лягає на майбутні покоління, тому у питаннях способу залучення державою коштів основна увага має приділятися можливості вибору платниками податків [16; 17]. Вчений визнавав, що, хоча фіскальні інструменти є більш прийнятними методами залучення коштів, вибір держави здебільшого припадатиме саме на боргове фінансування [16, с. 111–112]. М. Фрідман, основоположник монетаризму у неокласичній економічній думці, вважав головним інструментом державного впливу на економіку грошово-кредитну політику; він був противником фінансування видатків бюджету за рахунок позикових джерел [18] передусім через виникнення «ефекту витіснення» приватних інвестицій.

Таким чином, загалом можна виокремити три наукові течії у ставленні до проблеми державного й, відповідно, муніципального кредитів (рис. 1). Підходи науковців у ставленні до питань суспільного кредиту змінювалися від повного заперечення до бажаності цього явища.

Сучасні наукові пошуки у сфері державного і муніципального кредитів базуються на представлених вище теоріях. Втім, очевидно, що муніципальний кредит як економічна категорія має певні особливості, які відрізняють його від державного кредиту (табл. 1).

Важливою відмінністю між державним і муніципальним кредитами, на нашу думку, також є наявність у держави, на відміну від органів місцевого самоврядування, суверенного права на здійснення монетарної політики, яка дає змогу за інших рівних умов покривати борги, щоправда, емітовані лише у національній валюті. Для органів місцевого самоврядування така можливість відсутня, тому місцева влада може лише рефінансувати чи реструктуризувати свої борги. Тому для органів місцевого самоврядування питання забезпечення достатньої фінансової спроможності з метою покриття наявних боргів набуває особливого значення. Також важливою відмінністю муніципального кредиту є те, що місцеві запозичення, що здійснюються органами місцевого самоврядування і які виступають формою вираження вищим органом державного управління у фінансовій сфері країни, наприклад, в Україні таким органом є Міністерство фінансів. Крім того, муніципальний кредит, на відміну від державного, має явно виражений цільовий характер, що підтверджує «золоте пра-

Рис. 1. Теоретичний базис наукових підходів у ставленні до проблематики суспільного кредиту

Джерело: складено автором самостійно

вило» суспільних фінансів – «занимає, чтобы инвестировать» [20, с. 11]. На думку Х. Циммерманна, «золоте правило» підтримує принцип справедливого розподілу фінансового тягара між поколіннями: «будущие поколения не должны оплачивать текущие расходы, приносящие пользу только нынешнему» [21, с. 12]. Він вважає запозичення «вельми суперечливим джерелом доходів бюджетів» [21, с. 217], оскільки вони пов'язані з «кредитною ілюзією» виборців й бажанням політиків здійснювати видатки вже сьогодні, тоді як «рахунки за їх сплату надавати громадянам лише завтра». Українські економісти В.Є. Воротін та Я.А. Жаліло наголошують на тому, що «наповнення місцевих бюджетів значною мірою залежить від професіоналізму посадових осіб та депутатів місцевих рад» [22, с. 155]. Не можемо не погодитися з такою думкою вчених, адже свавільне ставлення можновладців до необґрунтованого накопичення боргів веде до зниження рівня фінансової стійкості ОМС. Запозичення ж, які ефективно використовуються, сприяють формуванню додаткових можливостей економічного розвитку, що збільшує «ефект масштабу»: регіональна економіка зростає швидшими темпами, ніж у разі відсутності позикових джерел.

Нині у сучасній економічній літературі розгляд питання щодо доцільності чи недоцільності здійснення запозичень перестав бути визначальним під час розроблення економічної політики органів влади; у багатьох розвинених країнах світу сформувалась або формується боргова економічна система. Натомість первинними стають проблеми визначення оптимального поєднання позикових і фіскальних джерел фінансування бюджетів й аналіз економічних наслідків зростання боргового тягара. А.І. Крисоватий наголошує на поєднанні податкового і боргового інструментарію наповнення бюджету з метою ефек-

Таблиця 1

Порівняння категорій державного та муніципального кредитів в Україні

Критерій порівняння	Державний кредит	Муніципальний кредит
Кредитор	Юридичні та фізичні особи, іноземні уряди, міжнародні фінансові організації	
Позичальник	Держава у особі Міністерства фінансів України (МФУ) за дорученням Кабінету Міністрів України (КМУ)	Верховна Рада АР Крим чи міська рада
Форма здійснення	Державні позики (зокрема облігації державної позики) та державні гарантії	Місцеві позики (зокрема облігації місцевої позики), місцеві гарантії
Мета здійснення	Фінансування дефіциту Державного бюджету	Фінансування інвестиційних, інноваційних проектів, покриття тимчасових касових розривів
Порядок здійснення	Врегульований нормами Бюджетного Кодексу України, Законом про Державний бюджет на відповідний рік	Врегульований нормами Бюджетного Кодексу України, постановами КМУ, наказами МФУ

Джерело: узагальнено автором на основі [19]

тивного фінансування суспільно необхідних видатків та забезпечення оптимального функціонування соціально-економічної системи держави [23, с. 326].

Висновки. На підставі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що муніципальний кредит порівняно нещодавно (кілька століть тому) виокремився в окрему ланку як суспільного кредиту, так і суспільних фінансів загалом. Отже, теоретичні аспекти муніципального кредиту базуються на теоріях державного кредиту (боргу). Водночас ставлення науковців до суспільних боргів загалом й муніципального боргу зокрема протягом розвитку економічної думки змінювалися від повного заперечення використання боргових фінансів до їх бажаності за певних умов, що сприяють розвитку економіки загалом. У сучасній же економічній думці муніципальний кредит уже розглядається з позиції синтезу різноманітних економічних теорій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; пер. с англ. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Бастейбл Ч.Ф. Общественные финансы / Ч.Ф. Бастейбл ; под ред. С.П. Захарченкова ; пер. с англ. – Х. : Виват, 2016. – 808 с.
3. Hume D. Essays: Moral, Political, and Literary / D. Hume. – Indianapolis : Liberty Fund, 1985. – 736 p.
4. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 1999. – 305 с.
5. Рикардо Д. Сочинения. Том 5. Письма к экономистам / Д. Рикардо ; пер. с англ. – М. : Соцэкиз, 1961. – 276 с.
6. Небрат В.В. Еволюція теорії державних фінансів в Україні / В.В. Небрат. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2013. – 584 с.
7. Милль Дж.Ст. Основания политической экономии с некоторыми применениями к общественной философии / Дж.Ст. Милль ; пер. с посл. англ. изд. Е.И. Остроградской ; под ред. О.И. Остроградского. – К. : Тип. И.И. Чоколова, 1896. – 866 с.
8. Dietzel C. Das System der Staatsanleihen in Zusammenhang mit der Volkswirtschaft betrachtet / C. Dietzel. – Berlin : Heidelberg, 1855. – 321 p.
9. Алексеенко М.М. Очерк нарастания государственного долга в Англии и Франции / М.М. Алексеенко. – Х. : Университетская типография, 1872. – 426 с.
10. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс ; пер. Н.Н. Любимова. – М. : Гелиос АРВ, 2012. – 352 с.
11. Теорія фінансів : [підручник] / [П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник] ; за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
12. Hansen A.H. Fiscal Policy and Business Cycles / A.H. Hansen. – New York : Norton & Co, 1941. – 462 p.
13. Lerner A.P. Functional Finance and the Federal Debt / A.P. Lerner [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://public.econ.duke.edu/~kdh9/Courses/Graduate%20Macro%20History/Readings-1/Lerner%20Functional%20Finance.pdf>.
14. Мартыянов А.В. Возможности использования достижений новой ортодоксальной теории в современной долговой стратегии / А.В. Мартыянов // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – 2008. – № 4. – С. 17–24.
15. Рязанов В.Т. Экономическая политика после кризиса: станет ли она снова кейнсианской? / В.Т. Рязанов // Экономика Украины. – 2014. – № 5 (622). – С. 4–27.
16. Buchanan J.M. Public Principles of Public Debt. A Defense and Restatement / J.M. Buchanan. – Indianapolis : Liberty Fund, 1999. – 169 p.
17. Мартыянов А.В. Возможности применения неоклассической теории государственного долга в современных условиях / А.В. Мартыянов // Финансы и кредит. – 2009. – № 34 (370). – С. 46–51.
18. Фридман М. Капитализм и свобода / М. Фридман ; пер. с англ. – М. : Новое издательство, 2006. – 240 с.
19. Муніципальні фінанси : [навч. посіб.] / за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2015. – 360 с.
20. Алехин Б.И. Государственный долг : [пособие для студентов академии бюджета и казначейства] / Б.И. Алехин. – М. : Академия бюджета и казначейства, 2007. – 302 с.
21. Циммерманн Х. Муниципальные финансы : [учебник] / Х. Циммерманн ; пер. с нем. – М. Дело и Сервис, 2003. – 352 с.
22. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
23. Регіональна фіскальна політика: теоретичні засади та практичні доміанти реалізації в Україні : [монографія] / [А.І. Крисоватий, С.Д. Герчаківський, М.Р. Ібрагімов та ін.] ; за ред. А.І. Крисоватого. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 402 с.